

Zápisník vymahačův aneb Romové optikou vymahače

Jaroslav Sus ml.¹

V této práci vycházím ze svých zkušeností vymahače (pracuji pro firmu zabývající se mimosoudním řešením pohledávek). Této činnosti se věnuji již třetím rokem. Veškerá data jsem načerpal při své práci v terénu mezi neplatiči a během přípravy strategie řešení závazků dlužníka. Cílem této studie není hodnotit, zesměšnit či generalizovat. Jde o to popsat stav věcí, tak jak se samy o sobě jeví.

Jako vymahač jsem se setkal mimo jiné také s Romy² neplatiči. Na úvod je nutné definovat pojem neplatič a také popsat skupinu lidí, kteří se dostávají s námi do kontaktu. Nejprve se snaží věřitel domluvit s dlužníkem sám. Pokud to není možné, tak má věřitel dvě možnosti — najmout si inkasní kancelář, anebo postupovat soudní cestou.

Naše firma při vymáhání pohledávek postupuje v souladu s právními normami a zákony České republiky. Nejde tedy o vymáhání, které je v povědomí většiny lidí. Žádné fyzické násilí, žádné vyhrožování ani vydírání. Vše se snažíme řešit takovými prostředky, které vedou ke zdárnému konci. Mezi ně rozhodně nepatří nic, co by se nedalo u soudu označit jako účelné prostředky na vymožení pohledávky. Jelikož se u Romů *a priori* předpokládá, že nemají žádný majetek postižitelný exekucí, volí věřitel většinou první variantu. Přicházím tedy do kontaktu s lidmi, kteří už odmítli (nebo nemohli) plnit své závazky. S Romy „dlužníky“ se setkávám hlavně kvůli jejich neplacení nájmu. Pracoval jsem pro bytové družstvo, které spravuje byty v městské části Vinice. Ty jsou jednou z problémových lokalit města Plzně. Jedná se o sídliště, které je z větší části obydleno romskou populací. Podle odhadů zde žije až 800 Romů.

-
- 1 Redakce si je vědoma, že v textu J. Suse ml. překládá čtenářům příspěvek v rámci tuzemské diskuse o Romech v mnoha ohledech spíše nestandardní. Třebaže se s některými polohami textu neztotožňujeme, máme zároveň za to, že obsahuje řadu informací a postřehů, které by pro diskurs o Romech mohly být podnětné; právě z tohoto důvodu text otiskujeme.
 - 2 V celé studii se bude objevovat termín „Romové“ a jeho odvozeniny, jakož i odpovídající minimální generalizace. Důvodem tohoto zobecňujícího přístupu je ze zkušenosti vyplývající skutečnost, že romství dotyčných osob bylo v daných souvislostech jednou z nejvýraznějších determinant celé situace; jinak řečeno: v daných případech šlo hlavně o to, že dotyčné osoby byly Romové. Protože kdyby nebyly, tak by i náš přístup k vymáhání musel být jiný. Neefektivnější přístup byl totiž ten, že jsme se museli přestat dívat na tyto neplatiče jako na každé jiné, ale uvědomit si, že představují zvláštní případ. V daném kontextu jde hlavně o tuto odlišnost.

Jelikož jsem se při své práci vymahače setkal hlavně s romskými neplatiči nájemného, chci se v první části věnovat právě jim.

I. NEPLATIČI NÁJMU

V kanceláři jsem si vyzvedl podklady k dlužníkovi. Vyčíslenou dlužnou částku. Tu tvoří skutečný dluh (nominál), úroky a náklady. Zároveň spis obsahuje i zprávu o kontaktu s dlužníkem. Můj kolega, se kterým jsem měl vyrazit do Strážnické ulice, mi dal pro začátek dvě rady. Za prvé: „Nikdy se nezouvej. Nevíš, do čeho tam šlápneš, a bos budeš hůř utíkat.“ Druhá rada byla stejně pragmatická: „Vezmi si alespoň jednu rukavici.“ Smysl této rady mi došel až o pár dní později.

Dlužníka, říkáme mu pan XY, jsme jeli hledat na adresu trvalého bydliště. Nejprve se prohlížejí zvonky u hlavních vchodů. Bohužel v 90 % případů osoby, které jsme hledali, nebyly uvedeny ani na zvoncích, ani na cedulkách na dveřích. Několik prvních pokusů tak končilo nezdarem. Když jsme se ptali nějakých Romů z domu, dostávali jsme stejnou odpověď: „É, néé, ten tu nikdy nébyl.“ Bohužel, spisy neobsahují fotografie, a tak nebylo možno ani posoudit, zda nám toto nesděloval sám dlužník.

Bylo zřejmé, že je třeba postupovat jinak. Po poradě jsme rozhodli, že budeme jezdit za dlužníky každý sám. Poté snad nebudou cítit obavy a vytratí se i jisté předsudky, které o vymahačích mají. Má další návštěva mě zavedla do Bzenecké ulice. Shodou okolností jsem jel v obleku. Vystoupil jsem z auta a před domem jsem uviděl skupinu osmi Romů. Přišel jsem k nim a zeptal se, zda tu nebydlí pan XY. Asi čtrnáctiletý Rom mi sdělil, že ten už tu nebydlí, že bydlí u sestřenky dva vchody vedle. Zeptal jsem se ho na jméno, abych je mohl v paneláku najít. To mi ochotně sdělil. Bohužel se opakovalo totéž. Nikde žádná cedulka se jmény. Zaklepal jsem na dveře v prvním patře. Otevřela mi mladá Romka. Sdělil jsem jí, že hledám pana XY. Ona mi jen řekla: „Ten bydlí u mé švagrové. Ve třetím patře. Naproti výtahu. A copa mu chcete, zase ma ňakej pruser, zase dluží?“ Odpověděl jsem jí, že toto jí nemohu sdělit, a ona zavřela. Nakonec jsem opravdu rodinu pana XY našel. Otevřeli a pozvali mne dál. Šli jsme do obývacího pokoje, kde sedělo šest Romů. Tři Romové ve věku od 20–30 let, Romka (asi ta švagrová) a romský pár kolem šedesáti let. Nejprve se se mnou začal bavit nejstarší Rom. Ptal se, jak je možné, že syn dluží tolik, a povídal, že tam už nebydlí a že nemá práci a že a že... Takto vypadalo zhruba 30 % mých setkání s Romy neplatiči.

Rád bych zde z těchto zkušeností vyvodil určité závěry.

Zaprvé bylo třeba pochopit, že na sídlišti je většina Romů navzájem příbuzná. Pokud jsme přišli k Romům dva a ještě v kombinézách, vnímali to jako určité ohrožení. Dalo by se říci, že nevhodný počet lidí a volba kombinézy jako oblečení působily na Romy jako kouzlo zapomnění. Nevěděli nic. V okamžiku, kdy jsem přišel sám a v obleku, byli všichni vstřícní. Dokonce mi projevovali respekt a sami od sebe sdělovali své příběhy. Pokud jsem potřeboval někoho v blízké oblasti najít, stačilo se zeptat Roma, u kterého jsem zrovna byl. Pokud on nevěděl, tak mě vzal k nějakému příbuznému do jiného patra. Takto se mi stalo, že jsem navštívil v panelovém domě sedm rodin. A opravdu. Sdělili mi, kde najdu svého neplatiče. Tehdy jsem si uvědomil, že ona absence cedulek se

jmény nemusí být nějaká svévole. Oni je prostě nepotřebují. Lidé, o které stojí, přece vědí, kde je hledat. Navíc se často stěhují k jiným příbuzným. Ať už se jedná jen o patro či vchod. Bylo by zbytečné měnit cedulky, když se stačí zeptat „ségy, né?“

Tím jsem měl vyřešeno, jak najít dlužníka. Druhý úkol byl dlužníka „rozplatit“ (sestavit s ním splátkový kalendář). Tento úkol byl u neromských dlužníků ten nejtěžší. Zde se to zdálo být stejné. Jenže. Romský dlužník nechápal, že něco dluží. Proč to dluží a za co. Víc než jako vymahač jsem si připadal jako finanční poradce. To, co mně se zdá samozřejmé a jasné, se jim jevilo jako mně například sublimateční teorie plynů. Je obtížné popsat tyto situace, a proto si zvolím dvě modelové.

Dlužnice dlužila za nájem 40 000 Kč. K tomu úroky a náklady ve výši 120 000 Kč. Když jsem k ní přišel, sdělil mi její partner, že tento dluh již splácí. Dokonce mi ukázali i útržky složenek. Poprosil jsem je, zda by mi mohli ukázat všechny papíry, co mají k tomuto dluhu. Po hodině hledání mi přinesli otrhané a špinavé desky. V nich měli asi své veškeré úřední dokumenty. Od rozhodnutí o vyrazení z ÚP až po očkovací průkazy dětí. Vyndal jsem tedy ty papíry, které se týkaly bytového družstva. Za chvíli mi bylo vše jasné. Opravdu svůj dluh již splácějí. Jenže mají u jedné firmy dluhy dva. Stejně papíry, stejné znění, dokonce i stejné částky. Jen jednáčí čísla byla jiná. Není divu, že považovali vše za jednu věc. Dlužnice neplatila šest měsíců. Poté zaplatila dva nájemy a opět přestala platit. Když jsem jí sdělil, že bude muset platit i to druhé, nechápala proč. Vždyť už jim přece platí. Bylo těžké vysvětlit, že má více dluhů u jedné firmy. Stále si myslela, že u jednoho subjektu může mít jen jeden dluh. Poté co jsme se domluvili na splátkovém kalendáři, jsem jí sdělil, jak a komu má platit. Po uplynutí prvního termínu splátky nedošlo na účet nic. Vyzval jsem k ní tedy opět. Nic nezapírala a sdělila mi, že nevěděla, jak to má poslat. Když jsem se jí zeptal, proč nám tedy nezavolala, tak řekla, že čekala, až se ozve. Vyplnil jsem jí tedy deset složenek a řekl, ať vždy jednu za měsíc dojde na poštu zaplatit. Další ponaučení. Není možné očekávat, že i když dluží peníze, tak budou vyvíjet nějakou vlastní aktivitu pro to, aby svou situaci řešili. I v případě, že právo je na naší straně, musíme vše iniciovat. Pochopení práva, jeho podstaty a z něj vyplývajících závazků zde funguje podle všeho jinak.

V dalším případě se stalo, že dlužník se neustále vymlouval, že nemá peníze, že má nemocnou ženu atd. Vždy při návštěvě nasliboval hory doly. Jenže nic. A opět. U neromských dlužníků častá a svízelná situace. U Romů měl tento problém znovu snadné řešení. Obešel jsem jeho rodinu a pokusil se domluvit s rodiči. Po hodině vysvětlování, proč jejich syn dluží, a že dluh musí splácet, řekli, že s ním promluví. Za týden jsem se opět sešel s dlužníkem a on mi sám předal peníze. Poté jsem se dozvěděl, že mu rodinní příslušníci začali vytýkat, že kvůli němu mezi ně musí chodit vymahač.

Při jakémkoliv problému s Romy stačila jedna věc. Říci si slovo *rodina*. Správné pojetí tohoto slova v sobě skrývalo všechny odpovědi.

I když je to divné, tito dlužníci byli ochotni splácet, a dokonce měli i slušnou platební morálku. Stačilo jen vysvětlovat a vysvětlovat. Hlavní problém ovšem zůstane, ať budeme dělat cokoli. I z relativně malých dluhů naroste jejich zanedbáním a lhostejností dlužníkovi velká částka. Úroky, které si účtuje bytové družstvo, jsou vražedné. Z dluhu 20 000 Kč má dlužník za dva roky částku až 150 000 Kč. Tato částka je pro většinu rodin fatální. I když budou svůj dluh umořovat, stále jim budou nabíhat úroky. Většina romských neplatičů mohla splácet maximálně tisíc korun měsíčně. Z toho je jasně vidět, že

jejich vlastní kultura (tím mám na mysli to, že právní normy a společenský úzus majoritní společnosti jsou jim nepochopitelné) má za následek jejich vlastní úpadek v očích majoritní skupiny obyvatel. Na druhou stranu půjčky, které si berou od lichvářů, splácejí s celkem slušnou platební morálkou. Právní vymáhání pohledávek je pro ně něčím neznámým. Větší hrozbou je pro ně fyzická hrozba lichváře než hrozba exekuce od úřadu. Jako příklad této kultury chudoby z praxe uvedu jednu romskou rodinu. Jej dluh vznikl neplacením nájmu. Bytové družstvo si najalo naši kancelář k vymožení pohledávky. Zvláštní bylo to, že na tento dluh existoval už platební rozkaz. Bytové družstvo se však rozhodlo neřešit tuto záležitost soudní cestou. Přišli jsme do rodiny a začali se domlouvat. Nakonec jsme se shodli na pravidelných měsíčních splátkách. Tři měsíce šlo vše bez problémů. Poté nám zavolala dlužnice, že jí chodí neustále upomínky za to, že nesplácí svůj dluh. A že i když jsme jí slíbili, že se nebude její závazek řešit formou exekuce, dostala již dopis od exekutora a má exekuci na část dávek. U neromských neplatců jsme vše řešili tak, že jsme volali věřiteli a snažili se zjistit, kde udělal chybu. Praxe nás donutila postup obrátit. Rozjeli jsme se tedy k oné romské rodině. Nechali jsme si předložit platební rozkaz, který nám ukazovala při první návštěvě, a upomínky a dopisy od exekutora. Na první pohled nám bylo vše jasné. Dluh vznikl tím, že dlužnice neplatila jeden měsíc nájem. Pak jednou zaplatila a zase šestkrát ne. Firma takovou situaci řeší jako dva dluhy. Ten menší dala k soudu a nechala řešit exekucí. Ten větší námi. Dlužnice tedy měla dva téměř identické platební rozkazy, které se však lišily v částce a v jednacím čísle. Tak tedy platila jen nám a druhý dluh považovala za vyřízený. Ovšem neplacení směšné částky (jeden nájem + úroky + náklady řízení / 36 měsíců — což byl návrh splátek od exekutora) mělo za následek exekuci na dávky a markantní navýšení dlužné částky. A stačilo si jen všimnout jednacího čísla.

Dalším příkladem je dlužník, který si vzal úvěr od nebankovní instituce a nesplácel. Nebankovní instituce poskytující půjčky je kapitola sama pro sebe (na požádání vysvětlím) — podmínky jsou vražedné, nesrozumitelné, *fatální*.³ Rom, který nemohl dostat půjčku od bankovní instituce (byl v registru neplatců), prošel u nebankovní instituce. Zde si vzal půjčku 60 000 Kč na tři roky. Z 36 splátek zaplatil jen tu první. Upomínky o neplacení nikdo nepřebíral, jelikož se odstěhoval do domu, kde bydlela jeho sestra. Když jsme ho nakonec vypátrali, zeptal jsem se, proč neplatil. Odpověděl mi, že to ale celé zaplatil. Vše, co měl. Zeptal jsem se ho, zda mi tedy může ukázat doklady o zaplacení. Se šťastným úsměvem někoho, kdo má radost, že má úřední potvrzení, mi ukázal jeden útržek složenky. Suma splátky souhlasila. I všechny náležitosti. Říkám, že to je v pořádku, a kde je dalších 35 splátek? Vyvalil na mě oči a zeptal se, jaké další. Po desetiminutové debatě jsem pochopil, že dotyčný si myslel, že zaplatí tu splátku, na které se dohodli, a že úvěrová společnost za těch 36 měsíců tu jeho splátku zúročí tak, že dosáhne 60 000 Kč. Když jsem mu vysvětlil, jak to je, začal lamentovat, že kdyby tohle věděl, nikdy by si nepůjčil, a že mu to nikdo nikdy nevysvětlil, a že je to podvod, a že půjde k soudu atd. Ovšem svůj dluh začal splácet. Jenže z půjčky 60 000 Kč se mu jeho nepochopením stal dluh 190 000 Kč. On však mohl splácet jen

3 A proč si je tedy berou? Protože jim je to jedno, a navíc nechápou důsledky. Vidí jen momentální potřebu. Jinak řečeno: půjčují si, kdykoliv nemají peníze a nutně je potřebují. Například před svatbou, anebo nějakou velkou návštěvou.

800 Kč měsíčně. Splácení by tak trvalo 238 měsíců, s tím, že suma 800 Kč měsíčně je nedostatečná, a tak by pořád nabíhaly úroky...

II. ČERNÍ PASAŽÉŘI

Jako samostatnou kapitolu bych pojal neplatiče v Jateční ulici, kde jsme hledali dlužníky kvůli nezaplaceným pokutám z černých jízd v MHD.

Zde jsem konečně pochopil radu svého kolegy. Onu rukavici. Hygienické podmínky byly prostě otřesné. I když bylo léto, chodil jsem tehdy na návštěvu do Jateční ulice s koženou rukavicí. Díky teplotám a hygienickým návykům obyvatel se všude linul hrozný zápach. Na zemi v mezipatrech se povalovaly plíny, těla mrtvých holubů (nevím, jak se zde ocitla) a spousta hadrů. Stěny potom zdobily různé graffiti a výtvarné umění místní mládeže. Nejvíce mě pobavil nápis na stěně u místa, kde měly být asi dveře. Prostě a jasně hlásal: „Zavírejte dveře, lezou nám sem cigáni.“ Tento stav chodeb a ani rodiče však nezabránili tomu, aby si mezi těmito odpadky nehrály malé děti. Jen nás zahlédly, běžely pryč. Když jsme vešli na pavlač, začali se obyvatelé pomalu vytrácet do svých bytů. Opět, ani zde nebyly cedulky se jmény. Nebyly tu dokonce ani dveře, na kterých by mohly být připevněny. Místo dveří jen vlály deky. Místo oken prkna. I když jsme viděli, jak do bytů vcházejí lidé, nikdo na naše výzvy nereagoval. Po cestě ven jsme přece jen narazili na dveře. Ty jsme otevřeli a za nimi byl starý pán, který zametal. Naší naději na informace zmařil fakt, že pán byl asi hluchý. Proto také nezmezil jako ostatní.

Najít v této lokalitě kohokoliv se zdálo nemožné. Dokonce i Romové z Vinic raději nechtěli mít s těmito lidmi nic společného. Mluvili o nich s pohrdáním a despektem. Jako by Jateční ulice byla na jejich mentální mapě označena „zde jsou lvi“. Dlouho jsme vraceli případy z Jateční ulice k řešení soudní cestou.

Jednou jsem si povídal se známou ze správy sociálního zabezpečení. Účastně pokyvovala hlavou. A sdělila mi úžasnou věc: Všichni si k nám musí chodit pro dávky. A my chodíme na návštěvu k nim domů. Na mou otázku, jak ví, kde to je, mi odpověděla, že chodí s někým z bytáku, kdo má mapu a zakresluje jména do kolonek bytů. Mezi jednotlivými byty se zde prý pohybuje dvacet lidí. Kdyby to nebyly tajné informace, hrozně rád bych ten plánek získal. Byl by to i zajímavý námět na studii. Bohužel. Mezi Romy v Jateční ulici se mi nepodařilo proniknout. Ale zážitek z tohoto domu hrůzy mě pronásledoval dlouhou dobu.

III. PŮJČKY

Tito neplatiči mě zavedli na Sokolovsko, do malých měst v okolí Sokolova. Například Rotava, Habartov... Dlužníci bankovních institucí bydleli na periferii těchto měst duchů. Budu opět mluvit o modelovém příkladu. Na kraji Sokolova je obdobný dům, jako v Plzni v Jateční ulici. Jen menší. Celý dům však obývá pouze jedna velká rodina. Vešel jsem do suterénu, kde panovala tma a ruch. Když mé oči přivykly šeru, rozeznal jsem deset malých Romů, jak si hrají v blátě na zemi. Vůbec si mě nevšimli. Když jsem se zeptal, kde tu byl pan XY, odpověděl mi malý chlapec: „E, to je muj tata. Bydlíme

v šestém patře.“ Na mou poznámku, že dům má dvě patra, reagoval suverénně. „Až nahore.“ Vydal jsem se tedy nahoru. Najednou jsem byl pro děti asi zajímavý, jelikož všichni šli za mnou. Když jsem došel nahoru, nepřekvapila mě ani absence cedulky se jménem, ani absence dveří. Zaklepal jsem na zeď a vešel. Ocítl jsem se v jedné velké prázdné místnosti. Jediným kusem nábytku byla pohovka, na které seděl starý Rom. Uprostřed místnosti bylo ohniště z cihel. Na ohništi byl kbelík a v něm vařila manželka asi jídlo. V místnosti kromě mě, starého Roma, ženy kuchařky a deseti dětí, které mě následovaly z přízemí (patrně jsem skýtal lepší vyhlídku na zábavu, než hra v blátě ve tmě), bylo ještě šest Romů. I když nás bylo v místnosti téměř dvacet, nenacházel se tam dlužník. Jeho sestra mi na něj ochotně dala telefon. Ten byl vypnutý. Jeho švagr mi dal jiné spojení, bohužel také nefunkční. Až jeho syn mi dal to pravé číslo. Za dvacet minut se dostavil dlužník domů. Během těch dvaceti minut jsem se snažil obeznámit rodinu se situací. A opět jsem byl překvapen. Všichni věděli, kolik si XY půjčil atd. A věděli, že zaplatil první splátku. Sice opožděně, ale zaplatil. Když jsem se zeptal, proč neplatil dál, sdělili mi toto: „Nám přišel dopis, kde bylo, že dlužíme na splátkách 1100 korun. Tak jsme je zaplatili.“ Řekl jsem, že to je v pořádku, že to byla jedna ze 72 splátek. Oni nemohli pochopit, že mají platit, když on už peníze dostal a oni už zaplatili. Mysleli si, že dostanou peníze a musí pak všechno vrátit až za 72 měsíců. Když jsem jim vysvětlil, jak to je, byli velmi udivení. Nicméně byli ochotní splácet svůj dluh. Ten jim díky úrokům z prodlení opět narostl o 35 000 Kč.

SUMARIZACE

V romských rodinách neplatičů mě zarazilo hlavně toto:

I.

I když byl byt zařízen nábytkem a vybavením v dezolátním stavu, měli v obývacím pokoji velkou televizi, DVD přehrávač, novou mikrovlnnou troubu a mobil, snad na každý den v roce jeden. Celých 90 % objektivních znaků chudoby bylo splněno. Ale je pozoruhodné, že jisté materiální hodnoty, tak typické pro dnešní dobu, se jeví jako jakási nutnost. Nebylo důležité mít čisté oblečení, čisté hrnce, uklizenou kuchyň — mít kuchyň. Ale bylo společensky (tedy romsky společensky) nemyslitelné nemít DVD, TV a mobil. Stejně tak jako masivní zlaté ozdoby. Navenek prezentovat bohatství stůj co stůj. Přemýšlel jsem, proč jsou exekuce neúčinné, když tito neplatiči mají postižitelný majetek. Odpověď byla jasná. Sice jsem našel dlužníka, ale někde jinde, než má trvalé bydliště. A to, že byli jeho rodinní příslušníci ochotni mi říci, kde ho najdu, neznamená, že to řeknou uniformovaným exekutorům.

II.

Absolutně diametrální odlišnost priorit a potřeb. To, že jsem měl představu o hygienickém minimu, o základním vybavení bytu, o základním slušném chování... to vše bylo hezké. Ale neaplikovatelné na romské rodiny, které jsem navštívil. Snad to, že se neu-

stále stěhují od příbuzných k příbuzným, snad to, že neustále navštěvují své příbuzné, snad to, že je lepší si koupit nový mobil než tři měsíce šetřit na kuchyňskou linku, snad to způsobuje, že většina domácností vypadá, že by se mohla během deseti minut opustit jen s několika taškami. To, že je pro nás nemyslitelné, že budeme v jednom domě s rodiči, je pro Romy přirozené. Nejen to. V jednom domě jsem našel čtyři generace. Dávají přednost tomu být všichni pospolu, bez sebemenšího soukromí. Tyto podmínky vylučují jakoukoliv možnost samostatného rozvoje. Vše se podřizuje potřebě rodiny.

III.

Dluhy u romských neplatičů vznikají hlavně z těchto důvodů. Na prvním místě stojí neporozumění životu neromských rodin. Oni vidí, jak my ostatní žijeme, jen v televizi. Vidí billboardy hlásající kupte si tohle a tamto. Vidí naše měřítka úspěchu. Nevidí ale tu cestu k těmto hodnotám. Přebírají naše cíle, ale nerozumí prostředkům k jejich dosažení. Chtějí půjčku, tak si ji vezmou. Neplánují, co bude zítra, kde vezmou peníze na zaplacení. A když jim banka odmítne půjčku poskytnout, je to pro ně „rasismus“.⁴ Co na tom, že ani jeden příjem v rodině není prokazatelný. Půjčku chápou jako sousedskou výpomoc. Ty mi to půjčíš a já ti to někdy vrátím. Nevidí za tím spleť dodatků ve smlouvě a závazků z nich vyplývajících. Nerozumí ani současnému právnímu systému. Nechápu jiné sankce, než omezení svobody.

Toto mě vede ke druhému důvodu vzniku dluhu. Neznalost práva a nepochopení nutnosti dodržovat společenský úzus majoritní populace.

Většina dluhů těchto romských neplatičů pochází z porušení závazků. Nejčastější je dluh na nájemném, výživném, nebo z nutnosti nahradit škodu. Nemyslím si, že je to záměrné neplacení. To by znamenalo, že by museli chápat, že mají platit a proč. Oni přitom toto ve většině případů nechápou. Nemůže to být tedy záměr. Mnohdy jen nevidí důvod. Nebojí se sankcí. Jak represivních, tak preventivních. Jejich společenský status to také nesníží, tak o co jde. Speciálním dluhem jsou dluhy z půjček. Odkazují zde na to, co jsem psal již výše. Vidí produkt naší společnosti, chtějí ho využít, ale bez jakéhokoliv pochopení závazku, k tomuto se vázajícímu. Nám přijde divné, když nám bude někdo dávat moc lacino. Oni to budou brát jen jako zázrak. Nechápu rizika. Jediným řešením je osvěta. Ale budou schopni tu osvětu přijmout? Pochopit? Nebo bude nutné každé romské rodině přidělit osobního právníka? Kdo ví. Situace se musí řešit, jelikož dluhy každého jednotlivce nakonec platí celá společnost.

DODATEK: KOMPARACE ROMSKÝCH A NEROMSKÝCH NEPLATIČŮ

Při své práci jsem se setkával jak s Romy, tak i s příslušníky majoritní společnosti. Od počátku mi bylo jasné, že zde budu nalézat rozdíly v postojích. Jak moc velké tyto rozdíly budou, jsem netušil.

4 Když jsem se Romů například ptal, proč nedostali půjčku u jedné z bankovních institucí, častou odpovědí bylo, že za tím je „rasismus“; nikoliv to, že nemají dostačující příjem apod.

CHOVÁNÍ MAJORITNÍ SKUPINY

Když jsem navštívil dlužníka, jedna věc byla vždy stejná. Dlužník měl snahu řešit vše tak, aby sousedé nic nevěděli. Proto jsme také volili následující postupy. Pokud dlužník nebyl doma anebo neotvíral a dělal, že není doma, snažili jsme se vyptávat sousedů, nechávat vzkazy zastrčené za rám dveří. Vše v souladu s platnými zákony a normami ČR. Při tom jsme se snažili, aby dlužníkovi došlo, že celý dům bude vědět, že dluží. Proto nás v 80 % případů kontaktoval dlužník nakonec sám. Toto považuji za celkem pochopitelné jednání. Největší překvapení pro mě bylo to, že dlužník se snažil svůj problém skrývat i v rámci rodiny. Domlouval si schůzku v době, kdy byla manželka v práci (děti ve škole). Tím si celou situaci komplikoval ještě víc. Kdo má ženu, ví, že není snadné zatajovat pravidelné výdaje. A podle toho vypadala morálka splácení. Dlužník si vždy stanovuje datum v měsíci, kdy bude hradit splátku. Například k dvacátému dni v měsíci. U dlužníků, kteří se snažili svůj problém tajit, docházelo k největším problémům. Tím, že museli své výdaje skrývat, se stávalo, že se v rodině vyskytly jiné priority splátek. Například když se porouchala mikrovlnná trouba, manželka samozřejmě preferovala její koupi. Nevěděla, že jsou zde jiné, důležitější závazky.

Jinou skupinou byli lidé, kteří se snažili zbavit zodpovědnosti za své dluhy. Vymlouvali se, že tato situace nevznikla jejich vinou. Že nemohli zaplatit, protože někdo nezaplatil jim. Pochopitelné, leč neomluvitelné. Jiní zkoušeli polemizovat o výši úroků. Snažili se právně napadat nároky věřitele. Bezvýsledně. Tím, že v tomto spektru sociálního chování měli tito lidé bohatší sociální interakce, docházelo k různým nedorozuměním, omylům a dalším zbytečným nepřijemnostem. Každý si myslel, že má nějaká práva, nějaké výsady. Proto se na nás tito lidé dívali jako na nějaké zloděje. Vždy si vzpomenu na dvě citace: „No, já neplátím, protože je jaro.“ A „Tak on mi půjčí peníze, a ještě je chce vrátit, to sou dneska lidi.“ Tyto věty nedávají smysl samy o sobě a nedávají ho ani v kontextu. Je to jen ukáзка, jak jsou lidé ochotni mluvit o svých závazcích vůči věřiteli.

CHOVÁNÍ MINORITNÍ (ROMSKÉ) SKUPINY

U romských neplatičů mě nejvíce zarazila jejich otevřenost. Když jsme přijeli do domu, kde žilo pět rodin, očekával jsem samozřejmě, že neplatič se bude snažit řešit svůj závazek v co největším soukromí. Zvláště když těchto pět rodin bylo navzájem příbuzných. Ale opak byl pravdou. Nejenže byla našemu rozhovoru přítomna manželka, děti a prarodiče. Ani nevím jak, v místnosti se objevili ještě zástupci zbylých bytových jednotek. Nevím, jestli je pozvali, ale jelikož v celém domě nešla elektřina a nikdo neopustil místnost, předpokládám, že tak nějak asi přišli sami. Na výši splátky a datu jejího plnění se domlouvali snad všichni. Ze zkušenosti vím, že když se sejdu já a ještě tři lidé, nedomluvíme nic, naši politici nedomluví nic ani ve dvou, a oni chtěli přijímat rozhodnutí v počtu deseti lidí. Zdálo se mi to absurdní: myslel jsem si, že výsledek takového jednání přijde za dlouhou dobu, a navíc toto rozhodnutí nebude platit déle než po dobu mojí návštěvy.

Jenže — naopak: celá rodina věděla vše. Každý věděl o každém vše. Vše o jeho možnostech atd. Tak se dobrali k závěru již za několik málo vteřin. I na datu plnění splátky se dohodli rychle. Věděli, kdy dlužník chodí na sociálku pro peníze. Toto da-

tum určili i jako datum splátky. Sami řekli, že by druhý den nemuseli mít už nic. Tento životní styl od „výplaty do výplaty“ mě šokoval stejně, jako jiné věci. Nicméně bylo nutné opravdu polopaticky vše vysvětlit. Od základu. Nejlépe nakreslit a přilepit na zeď. Ovšem pokud pochopili co a jak, bylo vše v nejlepším pořádku. Vždy k datu „výplaty“ spláceli své závazky. Ještěže je sociálka tak přesná.

Tato komparace by ale nebyla úplná, kdybych nezmínil jeden sporný a pro mě nevysvětlitelný bod. Neromská rodina se stejným příjmem jako romská, byla schopna hradit dvojnásobně vysoké splátky. Příjem byl stejný, počet členů v domácnost (vlastní) byl také týž. Přesto se výše splátek diametrálně lišila. Jako jediná možnost vysvětlení mě napadlo, zda nemají Romové ještě jiné závazky vůči jiným věřitelům. To se však nepotvrdilo. Naopak. Vezmeme-li v potaz, že neromská rodina měla být vybavený lepším zařízením, vlastnila automobil a děti si mohly dovolit více požitků, mělo by nás to vést k závěru, že náklady na udržení stejné životní úrovně jsou vyšší než u Romů. Z toho plyne, že i možnost splátek by měla být nižší. Není tomu tak.

ROMOVÉ V „UBYTOVNÁCH“

Když už se nám povedlo dohledat Romy na ubytovnách či v jiných sociálních zařízeních, nastaly opravdové problémy. Shrňme-li má předchozí tvrzení, můžeme říci, že romští neplatiči jsou vcelku bezproblémová skupina. Vyjma těch, kteří jsou situováni v ubytovacích zařízeních. Zde dochází ke koncentraci negativních vlivů. U Romů žijících separovaně od rodiny se tyto problémy ukazují jako klíčové při možnosti úspěšně dostat vlastním závazkům. K tématu separace je nutné podotknout, že je-li skupina Romů separována mezi neromskými občany, jedná podobně, jako rodiny majoritní populace. Přizpůsobuje se a přebírá systém hodnot. Bohužel, v ubytovnách jsou Romové separováni od svých rodin, ale žijí mezi jinými Romy, kteří jsou také odloučení.

V těchto ubikacích potom vládne téměř anarchie. Chybí tu jakýkoliv respekt k autoritám. Tito lidé na mě působili, jako kdyby rezignovali na vše. Neuznávají žádné morální hodnoty. Jen své vlastní materiální zabezpečení. Soudržnost jsem nezaregistroval ani mezi členy domácnosti. Z rozhovorů vyplynulo, že vlastně ani nejsou jako rodina, ale jen lidé, kteří sdílí stejně pohnutý osud. U těchto lidí bylo zhora nemožné něčeho dosáhnout. Když jsme jim vše jasně vysvětlili, nedokázali pochopit, o co ještě mohou přijít. Nedokázal jsem zjistit, zda se separovali od své rodiny dobrovolně, či zda je jejich rodina vykázala sama. Tito Romové⁵ mi nastolili mnoho otázek, stejně jako Romové v Jateční ulici.

5 Položíme-li si otázku, zda se v daném případě stále ještě jedná o „Romy“, a vezmeme-li jako měřítko „romství“ prioritu vazeb na rodinu a styl rodinného života, pak odpověď zní: ano, jsou. To, že tyto osoby musely rodinné vazby přerušit, nebo je nadobro ztratily, je jedná věc, avšak druhá je, že právě to je pro ně klíčové. Rodinné vazby tedy opět hrají dominantní roli. I když nyní opačnou.